

H. TÓTH ISTVÁN

„Cipőd talpán a szülőfölded nem viheted el” (Értették? Megértették? Miről szólnak az adatok?)¹⁾

Az előadásom alapjául választott idézet Kontra Ferenc *Senkiföldjén* című, lírai elemekkel átszőtt elbeszéléséből² való.

A '90-es évek elején vetette papírra e délvidéki magyar író ezt a klasszikus szerkezeti rendet követő, békés hangulatú epikai művét, miközben mind több baljós jellel szembesültek a valaha talán szebb napokat megélt nemzetiségiek az egykor-volt Jugoszláviában. Erről a *Kalendárium* című Kontra Ferenc-kötet többi alkotása is kétségtelenül megerősíti az érdeklődő olvasót.

1999 tavaszán, amikor a NATO harcászati repülőgépei majdnem napi gyakorisággal fordultak meg Kecskemét fölött, teljesítvén a jugoszláviai bevetési feladataikat, az idő tájt választottam a *Senkiföldjén* című elbeszélést 104 hetedik évfolyamos tanulónak részletekbe hatoló, irányított műelemzésre. A kutatásba bevont angol és testnevelés tagozatos iskola igazgatója és pedagógusai messzemenőig biztosították a kutatás harmonikus körülményeit.

Előadásomban ismertetem és kommentálom az irányított műelemzés kérdés- és feladatsorát. Feltárom az aktuális követelményrendszer és a kutatói céltételezés közötti ok-okozati viszonyt, különös tekintettel arra mutatván, hogy értették-e, sőt megértették-e ezek a 13–14 éves diákok Kontra Ferenc finoman hangszerelt, lirizált prózájának fájdalmas hangvételi üzenetét. A konferencia érdeklődő hallgatóival megosztom a feltárt tényekből levont következtetéseimet mind a tanulói teljesítménnyel, mind a feladatlap jellegével kapcsolatban.

A kutatási tényeim, adataim egyértelműek, ezek üzenete és a ma is megfogalmazható következtetések újabb tükröt nyújtanak a pedagógusképzésnek éppúgy, amiként a mindennapi tanítási gyakorlatnak.

A szemelvény elolvasására és a feladatok megoldására átlagosan egy tanítási óra (= 45 perc) elegendőnek bizonyult. A legkevesebb munkaidő 38 perc, a legtöbb 52 perc volt.

Ennek a kutatásomnak a célja lényegre törően így összegezhető: **Megértették-e Kontra Ferenc lirizált vallomások elbeszélését ezek a 13–14 éves kecskeméti olvasók, és milyen minőségű az olvasmánymegértésük színvonala?**

A válaszom ugyanilyen egyszerűséggel adható meg az adatok ismeretében:

1. Az elbeszéléssel összefüggő **elsődleges információkat** (= szereplők, helyszínek, időpont, epikai alapmodell) a diákok elfogadható színvonalon ki tudták emelni a szövegműből, illetőleg hozzá tudták rendelni a szemelvényhez. A kutatási adatok (= 73,42%) egyértelműen támasztják alá ezt a kijelentésemet.

2. Az **összefüggéseket** (= jellemzés, cselekményív, ok-okozati viszony, műfaj, metonimikus jelentés értelmezése) nem megnyugtató eredményességgel tárták fel, pontosabban: bátortalan lépéseket tettek azok megközelítésére. Erre mutatnak a mérési adatok (= 56,11%).

A szépirodalmi szemelvények, nevezetesen az epikus művek olvasmánymegértésének ellenőrzésekor elengedhetetlen annak a felmérése, hogy az aktuális korpuszt olvasók felismerték-e a cselekmény **szereplőit**, az események **helyszínét**, helyszíneit valamint az **időt** a történet, a történet sor lezajlásának tekintetében.

A **szereplők** felismerése, megnevezése (= nagyapa, nagyanya, az elbeszélő kisfiú; kapálgató ember, határőrök) nem okozott gondot. Mindössze két tanuló nevezett meg egy-egy szereplőt, ezért alakult ki a 98,72%-os eredmény.

A cselekmény **helyszíneit** összefoglaló válaszokat (= kert, senkiföldje, túloldal) helyesen gyűjtötték együvé, jónak tekinthető az elért érték (= 79,88%), de egyúttal figyelmeztető is, mert a felületes olvasás elsődleges jelei már itt felfedezhetők mind a lányok, mind a fiúk vonatkozásában.

A történet, illetőleg a történet sor lezajlásának **idő** pontjára utaló elemeket (= tavasz: „rengeteg ibolya nyílt”, „igazi tavaszi illatfelhő lebegett”, „friss füvet legelt” stb.) igen bizonytalanok ismerték fel, erről tudósít az 59,13%-os eredmény. Tanulásként említem, ha konkrétan kérdeztem volna a történet időre az évszak tekintetében, minden bizonnyal magasabb értékű lett volna az olvasók teljesítménye. Ma már így kérdezek rá erre a komponensre: **Melyik évszakban játszódik a történet? Milyennek láttatja az elbeszélő?** Ez is tanulság, vállalom. Amiként az is elgondolkodtató, hogy mennyire csak a felszín ragadta meg az adatközlőket. Ilyen válaszokat is olvashattam: „nappal”, „nyáron”, „délben”, „tehénlegeltetéskor”, „amikor jár a vakond” stb. Az általam remélt optimális választ (= Tavasszal játszódik a történet, amikor rengeteg ibolya nyílt a hegyoldalon, igazi tavaszi illatfelhő lebegett.) a kutatásban részt vevő 104 főből 24 olvasó (= 23,08%) adta meg.

Mélyebb olvasmánymegértés vizsgálatára irányult a **szereplők jellemvonásainak** az összegyűjtése, az őket jellemző jegyek csoportosítása, rendeztetése, kiegészítése, továbbá a véleménynyilvánítás, vagy a szereplők jellemezése az olvasottak alapján. Ha így járunk el, vagyis szembesítjük adatközlőinket a műbeli személyek tulajdonságaival, mindenképpen jelzéseket kapunk az olvasók értékítéleteiről, állásfoglalásáról, emberismeretéről, az emberi jellemzők mérlegelésével összefüggő képességükről.

A szereplőkhöz kapcsolódó feladatok egyikének értelmében jellemezniük kellett két-három találó kifejezéssel a nagyapát és a nagyanyát. Impozáns a teljesítmény (= 83,65%). Mindenképpen előnyösebb helyzetben volt a nagyapa, mivel látványosabbak, közvetlenebbek, cselekményesebbek a megnyilvánulásai az olvasott történetben. Ezeknek a 13–14 éves tanulóknak kevesebb észrevételük volt a nagyanya csendes odaadásáról, példás munkálkodásáról, folytonos aggodalmaskodásáról.

Ugyancsak jellemvonások feltárását vártam el abban a feladatban is, amikor a hetedik évfolyamosoknak véleményezniük kellett a történetet elbeszélő kisfiút. Itt komoly hiányosságok merültek fel, az eredménytelenség egyértelműnek tűnik (= 30,77%). Nem fogadtam el két-három jellemvonás, ilyen-olyan tulajdonság szó szintű megemlítését,

mivel a gondolkodtató feladat lényege az volt, hogy az olvasó foglalja össze a történetet elbeszélő kisfiúról a véleményét. A viszonyulások kezelésének fogyatékoságát láthattam a feladatlapok javításakor. A középpontban álló kisfiú érzelmeiről és a beszéd-társaihoz valamint a témához, továbbá a helyzethez való kötődéséről elmélyült gondolatokat tartalmazó összefüggő mondatokban, bekezdésnyi szövegműben (= 3–5 mondategész) nem voltak képesek reagálni a tanulók.

A hetedik évfolyam végén, túl a három közismert elbeszélő költemény³ közös feldolgozásán, 3–4 nagyregény⁴ cselekményközpontú elemzésén, immár feltétlenül vizsgálendő, hogy meg tudják-e nevezni a vizsgált korosztály olvasói (= 13–14 évesek) az **epikai alapmodell** szegmenseit (= szeleteit, szelvényeit, metszeteit), majd képesek-e az olvasott elbeszélés cselekményvonulatát az **előkészítés, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás** tényezők figyelembevételével részekre bontani. E feladat hasznosságának, az ismeret és az ismeretalkalmazás együttese mozgósításának a szükségességéhez nem fér kétség, tudniillik számos hozadéka van a tudatos tanulásirányítás és tanulásszervezés tekintetében. Kutatói és kutatási tapasztalataim inspirálnak (= ihletnek, ösztönöznek, késztetnek, befolyásolnak) annak feltárása, hogy időről időre szembesüljünk azzal a kérdéssel, hogy a 10–14 éves korú diákok képesek-e alkalmazni s ha igen, milyen színvonalon, az irodalom- és művészetelméleti ismereteiket, lényegében a szak-
szómező-állományukat.⁵

A klasszikus epikai alapmodell összetevőit (= előkészítés, bonyodalom, kibontakozás, tetőpont, megoldás) gyenge közepes szinten (= 55,96%) reprodukálták, pontosabban sorolták fel a tanulók. Ezt az eredményt – tekintettel az akadémiai kandidátusi kutatásaimban jutott következtetéseimre – joggal nevezem veszélyesnek a hetedik évfolyam végén.

Az előző adatból kiderült, hogy jelentős azok száma, akik nem, vagy erősen hiányosan nevezték meg a **cselekményt**, az elbeszélő művek szerkezetét adó elemeket. Ezzel összefüggésben a Kontra Ferenc-alkotás cselekményívét fogyatékosan (= 69,23%) rajzolta meg a vizsgálatba bevont 104 diák. Kétségtelen, hogy aki nem ismeri, vagy csak töredékesen idézi fel az epikai alapmodell fragmentumait, az egy adott elbeszélés cselekményének az összegező vázlatát is hiányosan látja át. Ez a tény mindenképpen stratégiaváltásra kell, hogy ösztökélje a pedagógusokat, kiváltképpen, ha efféle intő jelekkel szembesülnek.

Meg kell említenem, hogy azok közül a magyartanárok közül, akik tanítványaik révén érdekeltek voltak ebben az adatgyűjtésben, az egyik megemlítette, hogy a diákok kezébe került elbeszélés szövegét tagolhattam, és egyúttal jelölhettem volna az epikai alapmodell komponensei figyelembevételével. Elhárítottam, s ma is elhárítom ezt a fajta, a szövegmű megértését segítő álságos könnyítést, illetőleg nemtelen sűgást. A szép-irodalmi művek szerkezetének biztonságos feltárása a hetedik évfolyamon a szövegértéssel kapcsolatos követelmények sorában az első helyen szerepel. Ebből az elvárásból jöttányit sem enged komolyan, tisztességgel tanító magyartanár a mai világban sem.

A cselekménnyel kapcsolatban az érvek, ellenérvek feltárása, bemutatása ugyan-csak hozzátartozik a hetedik évfolyamon a minőségi színvonalú szövegértés bizonyításához. Ezzel összefüggésben is szerepelt ez a kérdés: **Miért ültetett üvegeket a nagy-apa?** Az ok-okozati összefüggést viszonylag megnyugtató színvonalon (= 70,67%) tár-

ták elő a tanulók. Hozzá tartozik az óvatos fogalmazásomhoz az a háttér-információ, hogy Nagy József a megtanítás stratégiájával összefüggésben a 75%-os alaperedményt tekinti értékállóbbnak.⁶

A **formanyelv** vizsgálatakor az irodalom és a műbeli világok értésére tanítás elemei a cselekmény és az egyszerűbb gondolatok, ezekkel együtt az egyszerűbb összefüggések feltárása, értelmezése a **vitakultúra** fejlesztéséhez való hozzájárulás a **saját álláspont** kialakításában, itt az írásbeli közlés által. Ezért is érdeklődtem az iránt, vajon tudják-e az adatgyűjtésbe bevont 13–14 éves olvasók, hogy miért ültetett a nagyapa üvegeket a senkiföldjén. A legmeggyőzőbb tényfeltárásuk, a legtartalmasabb válaszadásuk a b) osztály diákjainak volt (= 79,63%). A lányok mutattak fel erőteljes teljesítményt (= 75,00%) ebben a közösségben. Az átlag (= 70,67%) és az egyes csoportok teljesítménye arra enged következtetni, hogy az információkeresést, a fellelt információval végezhető műveleteket, az ok-okozati összefüggések olvasás közbeni értelmezését rendszeresebben, tudatosabban kell végezteni szépirodalmi szemelvények esetében is.

Ehhez a problémakörhöz (= formanyelv, vitakultúra, saját álláspont) kapcsolódik a nagyapa által sokszor emlegetett kijelentés, a témához illőbb kifejezéssel élve: vallomás (= „Cipőd talpán a szülőfölded nem viheted el.”) értelmeztetése körüljárással, lényegében állásfoglalás megfogalmaztatásával. A nagyapa üzenetében kétségtelenül ott húzódik az abban a korban, az abban a világban kisebbségi körülmények között éltek egy részének a szándékkifejezése, óvatosságra, helytállásra intő véleménye. Miképpen viszonyultak ehhez a világlátáshoz a kutatásba bevont 13–14 éves olvasók 1999. júniusában? A 104 hetedik évfolyamos olvasó 26,73%-os teljesítménnyel értelmezte a Senkiföldje című Kontra Ferenc-alkotás egyik szereplőjének, a nagyapának a sokszor emlegetett mondatát, amit az elbeszélő kisfiú akkor értett meg, amikor feljebb kúszott a diófán, ahol lógatta a lábát, és figyelte, ki mit csinál. Igen, az elbeszélő kisfiú megértette, hogy hol húzódik a senkiföldje, vagyis a hosszú, frissen gereblyézett földszáv: a két ország határvonalai között, ahol csak a fácánkakasok sétálhatnak ide-oda kedvük szerint. Az olvasmánymegértés vizsgálatába bevontak körének egyes diákjai vajon megértették-e, hogy miről beszélt a nagyapa a senkiföldje szélén? Íme, néhány válasz betűhíven:

- a) „Az én véleményem az, hogy a nagyapa azt akarta mondani, hogy ne lépje át a határt a fiú.”
- b) „Szerintem ez a mondat azt jelenti, hogy senki sem léphet át egy lépéssel egyik országból a másikba, hanem át kell mennie a «senkiföldjén» is.”
- c) „Senkiföldje = két határvonal közt húzódó földrész.”
- d) „Azt jelenti ez a mondat, hogy ha elhagyod a hazád, nem vihetsz magaddal olyan dolgot, ami enyhíti a fájdalmadat (a honvágyadat), haza kell térned.”
- e) „Ha el akarna menni máshová, magával nem viheti a szülőföldjét.”

Mindenképpen rögzítendő, hogy a líraibb színezetű, érzelmileg motiváltabb válaszokat e 13–14 éves olvasók közül a lányok írták.

Joggal vetheti fel bárki, aki elolvasta Kontra Ferencnek ezt az elbeszélését és megismerkedett ennek az egykori 104 kecskeméti 13–14 éves tanulónak a szövegértelmzésével, hogy mi készítetett engem majd' tíz évvel ezelőtt e szemelvénynek a feldolgoztatására, és mi motivált, azaz ösztönzött, készítetett arra, hogy most vegyem elő az egykori adatokat.

Annak idején Moszkvában tanítottam a Lomonoszov Egyetemen, onnan figyeltem a hazai és a nemzetközi történéseket. Miután egy olyan világban éltem, ahol a kulturális meghatározottság okán az akkori szerb vezetőknek adtak igazat, miközben Kecskemét fölött forogtak a bombázók, éltetett a kutatói és a pedagógiai kíváncsiság: mi rakódhatott le kamaszolvásóink lelkében. Mutatják az adatok, természetesen inkább és elsősorban a tájékoztatás és nem az értékítélet szintjén. Nyugodtan összegezhetem az akkori cselekvésem mozgatórugóit így: jeleket akartam gyűjteni egy korból.

Mi volt az indítékom e vázlatos korkép ideidézésére napjainkban, amikor a prágai Károly Egyetemen tanítok? Majdnem személyes ok serkentett, nevezetesen: 2007. december 21-én, pénteken indultam Prágából Magyarországra a szeretteimhez a karácsonyi ünnepekre. Egyszer csak arra ébredtem az autóbuszban, hogy Pozsony közelében járunk. Elmaradt az útlevélkezelés és a vámvizsgálat, mert életbe lépett a schengeni egyezmény. Így érkeztünk Magyarországra is, vagyis a határhovezet senkiföldje már más értelmet kapott attól a naptól, az én életemben mindenképpen. Akkor határoztam el, hogy mind az olvasáskutatás, mind a kulturális hagyaték őrzése, továbbadása szempontjából fel fogom hívni a figyelmet erre a ritka gyűjteményre, az 1999. júniusi adatbázisra, ugyanis megismételhetetlen helyzetről tudósítanak és tanúskodnak az akkori diákok válaszai, a válaszokba foglalt ismeretszeleteik, értékítéleteik, nézeteik.

A **szereplők, helyszín, időpont, epikai alapmodell, cselekmény, jellemek** komponensek számbavételét követően logikus lépés a kutatásban a **műfajismeret** szintjének a feltárása. A még ma is általában érvényes klasszikus műnemhármis (= líra, epika, dráma) egyes szám harmadik személyre vonatkozó csoportjának, vagyis az epika szembezőkő, úgynevezett alapvonásainak ismeretét elvárhatónak kell, tartsuk a 13–14 évesek körében, tehát a hetedik évfolyamon. Maga a tantervi hagyomány is – a jelenleg érvényben levő⁷ sem kivétel – számon kéri az irodalom és az olvasó kapcsolata vonatkozásában a műbeli **szituációk, jellemek, érzelmek, gondolatok** felfedezését, bemutatását. Ugyanígy az irodalmi kifejezésformák sajátosságai komponenseinek tekintetében helyénvalónak tartják a tanítást szabályozó tantervek az alapvető **műnemi, műfaji** jegyek felismerését, azonosítását is.

A kutatásba bevont 104 tanulóból 63 fő (= 60,58%) tudta megnevezni a *Senkiföldje* című olvasmányának a műfaját (= elbeszélés). Kétségtelen, itt egy rendszeresen emlegetett, alkalmazott, bizonyára időről időre tartalommal töltött irodalomelméleti fogalmat kellett volna megbízható biztonsággal jelölniük a diákoknak. A tanulói műismertetések szakszókincsét feltárt kandidátusi kutatásaimból tudom (miután a tüzetes elemzést követően kategóriákba soroltam a 10–14 éves korosztály irodalom-, művészetelméleti és könyvtárhasználati tudásának állandósult komponenseit az aktiválhatóság szempontjából), hogy az átlagmutatót nem érte el az **elbeszélés** fogalom azokban a vizsgálatokban sem,⁸ sajnos itt sem.

Az adatközlők által megnevezett műfaj helyességének a bizonyítása az igen gyenge eredmények közé tartozik (= 40,38%) ebben a kutatásban. Fel kellett volna ismerniük a tanulóknak, hogy Kontra Ferenc alkotása *elbeszélés* a műfaját tekintve. Ennek az állításnak a helyességét, vagyis érvényességét lett volna feladatuk bizonyítani. Nem másról van szó, mint amit a tanterv az irodalmi közlésformák sajátosságai körében elsőként említ, azaz a műfaj felismeréséről és annak az azonosításáról. Lényegében itt is szüksé-

ges az ok-okozati viszony ismerete, kiváltképpen annak a láttatása, tehát az ismeretalkalmazás.

Magának a szövegértésnek természetes velejárója a **szó szerinti** és az **átvitt jelentés**, vagyis a denotátum és a konnotátum megkülönböztetése. A szövegértés-kutatásban általánosan elterjedt feladatípus néhány kifejezés értelmeztetése, illetőleg szinonimákkal történő helyettesítése. Három olyan metonimikus fogalmat választottam ebből a szemelvényből, amelyek a szövegmű egy-egy jelentős pontján fordulnak elő, tulajdonképpen hívószóként, kulcsszóként is felfoghatók (= zsáksötét, senkiföldje, csintalan jószág).

A zsáksötét értelmezése tűnt a legvilágosabbnak a jelen 13–14 éves olvasók körében (= 87,50%). A *senkiföldje* fogalmat ugyancsak jelentős eredményességgel voltak képesek megmagyarázni (= 84,13%). A *csintalan jószág* kifejezés jelentését nem eléggé értették meg, illetőleg nem igazán tudták láttatni a szerkezet áttételes jelentését, ezért lett gyengébb ez a teljesítményük (= 74,03%).

A Kontra Ferenc-mű elemzésének a zárásául egy úgynevezett áttekintő, rendszerező feladatot kaptak a tanulók. Annak a megválaszolása várt a 13–14 éves olvasókra, hogy érdekesnek tartják-e az olvasott elbeszélést. A kijelentésüket, azt, hogy érdekes-e vagy sem a szemelvény, mindenképpen meg kellett (meg kellett volna) indokolniuk.

A szöveg megértését segítő, támogató kérdés- és feladatsort úgy állítottam össze, hogy a szövegmű elsődleges jelentéssíkjától, annak szeleteitől a hatáskeltő eszközök felfedezésén át az összetettebb logikai kapcsolatok felismerésének kamatoztatásával legyenek képesek a mű rejtettebb értékei többletéig, vagyis a konnotációig eljutni. Majd a jelentésmező összetevőinek birtokában tudják értékelni a vizsgálatba bevont diákok a *Senkiföldje* szövegvilágának az olvasói-befogadói szemléletükre tett hatását. Ezáltal szövegalkotás keretében fogalmazzák meg az álláspontjukat, a megismert szakszókincs alkalmazásával.

Kétségtelen, hogy nem csekély kognitív és emocionális erőt mozgósító ez a feladat. De megoldható, bizonyítják ezt azok a tanulói munkák, amelyeket 7–10 pontra értékelhettem. Ezek száma azonban mindössze 9 (= 8,65%), vagyis csekély. A kutatásban szereplő, általában még jó szinten teljesítők nagyobbik része, vagyis 28 fő (= 26,92%) 5–6 pontot érő indoklást szerkesztett. Az átlagos teljesítményértékre világító adat (= 41,15%) arról tanúskodik, hogy ennek a népességnek az irodalomórán nem voltak gyakoriak a műelemzés folyamatában feltáruló részleteknek, mozaikoknak az egységbe szervezését előmozdító, gyakoroltató feladatok.

Ez a kutatás arról mindenképpen jelzést adott, hogy a vizsgálat idején e 104 hetedik évfolyamos diák

- a) szerény hatásfokkal nyilvánított véleményt a szereplők jelleméről és az alkotásban elhangzó értékítéletről;
- b) a szemelvényben megjelenített úgynevezett mögöttes tartalomról fogyatékos ismeretek birtokában adott számot;
- c) szakszómező-állománya, amely a szépirodalmi alkotások elemzéséhez szükséges, sajnos ritka, esetleges.

Kutatásom arra is rávilágított, hogy lehet egy poétikai szemelvény értékes az összetevői és a műbeli világ szempontjából, de csökkenti, mert csökkenheti a vizsgálat ha-

tásfokát számos tényező, így a felmérés időpontja és az olvasói motiválatlanság is, például, ha elérkezett a tanév utolsó hete. Talán ez is közrejátszott abban, hogy ennek a Kontra Ferenc-elbeszélésnek az elemzésekor a 104 hetedikes teljesítménye 58,57%-os lett úgy, hogy a vizsgálatban részt vevő 50 fiú 56,51%-ot, míg az 54 lány 60,80%-ot ért el.

Mondandóm zárásául visszatérek az alcímben feltett kérdéseimhez, azaz: a Kontra Ferenc-szemelvény olvasói a *Senkiföldjén* című elbeszélést értették? Ami fontosabb: megértették? A kutatás adatai ugyan kétségeket ébresztettek bennem ennek a lirizált prózának a megértése vonatkozásában, ezért újabb figyelmeztetést kapott irodalomtanításunk és pedagógusképzésünk: több gyakorlatra, hatékonyabb elemzési műveletek végzettségére van szükség.

Kontra Ferenc: *Senkiföldje*

Rengeteg ibolya nyílt a hegyoldalban, messziről kéklett, és ha onnan fújt a szél, a kertben is érezni lehetett. Igazi tavaszi illatfelhő lebegett felém, ahogy a diófán üldögéltem. Lógattam a lábam, és figyeltem, ki mit csinál. A tehén is örült, hogy kint lehet, friss füvet legelt a kert végében. Nagyanyám vad-salátát szedett a virágzó mandulafák alatt.

Nagyapám telerakott egy kukoricaszedő kosarat literes üvegekkel, kihozta a kertbe. De hiszen üresek – fordult meg a fejemben. Kilépte a távolságokat, minden állomáson lerakott egyet-egyet. Aztán háromlépésként ásott egy lyukat, összesen tizenkettőt a kert teljes hosszában. Betemette az üvegeket, csak a nyakukat hagyta szabadon. Megkérdeztem tőle, hogy mit ültet beléjük.

– Semmit. A vakond ellen lesz.

– A vakond fél az üvegtől?

– Majdnem eltaláltad. Muszáj valamivel elriasztani, különben egy nap alatt tele lenne vakondtúrással a friss vetemény, mert szeret a porhanyós földben kóborolni...

– ... és beleüti az orrát az üvegbe, és elszalad!

– Nem az orra miatt megy el, hanem a füle miatt.

– Olyan nagyok a fülei?

Felmérő kérdések, feladatok 7. évfolyamosoknak

1. Sorold fel körütekintően az olvasmány szereplőit!
 2. Nevezd figyelmesen a cselekmény színhelyeit!
 3. Mikor játszódik a történet?
 4. Jellemezd két-három találó kifejezéssel ezeket a szereplőket!
 - a) nagypapa
 - b) nagymama
 5. Mi a véleményed a történetet elbeszélő kisfiúról?
 6. Hogyan épül fel az elbeszélő (= epikai) művek szerkezete? Nevezd meg ezeket az egységeket, majd készítsd el az olvasmány szerkezeti vázlatát!
- I.
- II. ,
- a)
 - b)
 - c)
- III.
7. Miért ültetett üvegeket a nagypapa?
 8. a) Mi az olvasmány műfaja?
 - b) Bizonyítsd be a most olvasottak felhasználásával az állításod helyességét!

– Olyan érzékenyek. Hang alapján tájékozódik. A legkisebb szél is ha belefúj az üvegbe, a hang odalent felerősödik, ami elviselhetetlen fájdalmat okoz a vakond dobhártyájának. Te is szoktál füttyülni a kulccsal. És milyen éles hangot ad! Ugyanúgy működik a literes üveg is, csak az a zene a vakond fülének szól, elhúzza a nótáját, és úgy menekül a közeléből a senkiföldje felé, hogy örökre elmegy a kedve attól, hogy a kertünkben áskálódjon.

Úgy jelent meg a képzeletben a senkiföldje, mint egy hatalmas, sötét ország, ahová csak vakondok és rágcslók járnak. Valahol nagyon mélyen lehet, ahova nem érhet értelmes földi halandó, csak csúszómászók és kételtűek, mert ott zsáksötét a nappal és az éjszaka. Nagy fekete árnyék uralkodik a közepén, ő irányítja a földön is az árnyakat, mert mindenben és mindenkiben lakik valami gonosz, és az csak nagyon mélyről jöhet, ahol a vak vakond lakik többi csúnya társával. A senkiföldjén nincsenek gyerekek és postások, nincsenek jegyadók és tanítónők, nincsenek kutyák és biciklik, és kipukkadnak a labdák meg a léggömbök. Elbizonytalanodtam, mégsem akartam butaságokat kérdezni, de ezt az egyet mégis tudni akartam:

– Milyen messze van a senkiföldje, mikor ér oda a vakond?

– Ha mindjárt elindul, talán reggelre odaérhet.

– Kik lakják a senkiföldjét? – bátorodtam fel.

– A fácánok.

– Miért éppen azok?

– Mert okosak. Észrevették hosszú évek során, hogy a határövezetben nem szabad lövöldözni. Ravaszabbak a rókánál. Télen fürödnek a hóban, nyáron a porban csapattostul, szinte kihívóan, és bosszantják a vadászokat, hogy bezzeg rájuk nem lőhet senki. Elszaporodtak a senkiföldjén, még a

9. Értelmezd a nagyapa által sokszor emlegetett mondatot! (= „Cipőd talpán a szülőfölded nem viheted el.”)

10. Írd le részletesen, hogy mit jelentenek ezek a szavak, kifejezések!

a) zsáksötét

b) senkiföldje

c) csintalan jószág

fészküket is arra rakják. Látod azt a hosszú, frissen gereblyézett földsávot? Az ott a senkiföldje a kertünk végében.

Hát persze, feljebb kúsztam a fán, és rájöttem, hogy a két határvonal között húzódik a senkiföldje. Abban a pillanatban értettem meg azt a mondatot, amit nagyapa sokszor emlegetett: CIPŐD TALPÁN A SZÜLŐ-FÖLDED NEM VIHETED EL. Ugyanilyen diófák álltak a szemközi országban is, templomuk is volt, mint nekünk. Csak a fácánkakasok sétálhattak ide-oda kedvük szerint.

Nagyanyám a sárga szakajtóval jött ki. Ruhacsomókba kötött csíráztatott magvakat rakott ki a földre, az utalóval megjelölt sávokba szórta őket.

– Ide kerül a sárgarépa. Ettől úgy fütyörésszel, mint a rigó, nem kell a kulcsba fűjnod, hogy szóljon.

Folyton erőltette, hogy nyersen egyek belőle. Ha húslevest főzött, a frissen tisztított sárgarépából élém tett néhány darabot, mondván, hogy ettől fütyülnek szépen a gyerekek, de ez nem volt igaz. Főzve sem szerettem.

– Elszökött a tehén – kiáltottam a fáról kétségbeesetten.

Káromkodva rohant utána a nagyapám, de hiába hívta vissza torkaszakadtából, csak ment előre a feje után, húzta a földön kettészakadt kötelét. Nagyanyám megpróbált kukoricát zörgetni az alumíniumcsajkában, de ez a hang sem jutott el a tehén tudatáig.

– Biztosan elvékonyodott a kötel – mondta csüggedten a nagyapám.

– Talán véletlenül kettéharapta legelés közben – próbálta menteni a nagyanyám, hiszen ő fejte, becézgette este-reggel.

Biztosan kíváncsi volt a senkiföldjére, gondoltam én. Mert a tehén kényelmesen átsétált rajta, és odaát talált magának egy élénkzöld tisztást. Felénk fordította a hátsó felét, mintha meg sem akarna többé ismerni bennünket.

Nagyapám észrevett a túlsó oldalon egy kapálgató embert. Teli torokból odakiáltott neki, hogy fordítsa vissza a tehenet. Visszhangzott a táj, messzire el lehetett látni ilyenkor, míg ki nem hajtottak aombok.

– Elkóboroltál, te csintalan jószág - kiáltotta a kapálgató ember a túloldalról, hogy a tehen is meg mi is meghalljuk. Odament hozzá, hogy jobb belátásra bírja. Meglököste az oldalát: – Ejnye, no, megátalkodottja!

– A kötelet fogja meg a nyakán! – kiáltotta a nagyapám.

– Akkor sem akar elindulni – szólt vissza amaz.

Megjelentek a határőrök a kiabálásra. Nagyapám elpanaszolta nekik, hogy elszakította a kötelet, és most odaát legelészik, hiába a jóindulatú noszogatós, egy istennek sem akar visszajönni.

Széttárta a karját a kapás ember, mutatva, hogy nem és nem. Kifogyott az ötletekből. Közben a túloldalon is feltűnt két járőr, kutyát vezettek. Rövid tanakodás után fogták a tehen lelógó kötélrészét, és lassan vezetni kezdték a senkiföldje felé. Vona-kodva lépegetett mögöttük a tehenünk. A diófáról figyeltem az eseményeket. Nagyapám adott egy gereblyét a mi határőreinknek. Elindultak a tehenért a senkiföldjére. Feszülten néztük mindannyian a jelenetet. Miután a jószág sikeresen átkelt a határon, elgereblyézték a nyomokat. Elindultak felénk.

– A tiltott határátlépést bünteti a törvény – mondta nevetve egyikük a nagyapámnak. Megköszönte nekik a szívességüket.

Láttam, hogyan távolodnak el a senkiföldje túloldalán a járőrök a kutyával. Megálltak, és nevettek egyet, alighanem a tehenről mesélnek majd társaiknak is. Tömény ibolyaillatot hozott a szél, nem ismert senkiföldjét, semmilyen akadályt, vannak a földön megállíthatatlanok, amiknek nincs kiterjedése, csak fényük van, mint a csillagoknak, vagy röptük, mint a madaraknak; arra gondoltam, hogy a virágok mind szabadok, elviheti magjukat a madár vagy a szél, bárhol kikelhetnek, és az lesz a házuk, ahol gyökeret eresztenek.

11. Érdekesnek tartod-e
Kontra Ferenc művét?
Indokold meg a véleményed!

Jegyzetek:

- ¹ Ez a dolgozatom a II. *Nyelvi képességek fejlődése és fejlesztése gyermekkorban* című konferencián Kecskeméten 2008. június 19-én elhangzott előadásom szerkesztett változata.
- ² Kontra Ferenc 1993: *Kalendárium*. Forum Könyvkiadó, Újvidék
- ³ Petőfi Sándor: *János vitéz*; Arany János: *Toldi*; Fazekas Mihály: *Lúdas Matyi*
- ⁴ Molnár Ferenc: *A Pál utcai fiúk* (és/vagy: Antoine de Saint Exupéry: *A kis herceg*); Gárdonyi Géza: *Egri csillagok* (és/vagy: *Isten rabjai*); Jókai Mór: *A kőszívű ember fiai* (és/vagy: *Arany ember*)
- ⁵ H. Tóth István 1997: „Az olvasás: fölfedezés” – *Egy korosztály irodalomértésének alakulása*. Kandidátusi értekezés. (Témavezető: dr. A. Jászó Anna tanszékvezető főiskolai tanár). MTA, Budapest
- ⁶ Nagy József 1984: *A megtanítás stratégiája*. Tankönyvkiadó, Budapest
- ⁷ Oktatási Minisztérium 2000: *Magyar nyelv és irodalom* (Kerettanterv tantárgyi füzetek 1.) Korona Kiadó Kft., Budapest
- ⁸ H. Tóth István 2007: *A szövegvilág-kutatás néhány újabb eredménye*. In: Kiss Éva (szerk.): *Pedagógián innen és túl* (Zsolnai József 70. születésnapjára). Pápa–Pécs